

ЖАНРОВА СТРУКТУРА ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕКСТІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: «КНИЖЕЧКА, НАЗЫВАЕМАЯ SILENUS ALCIBIADIS, СИРЪЧЬ ИКОНА АЛКІВІАДСКАЯ» І «КНИЖЕЧКА О ЧТЕНІИ СВЯЩЕННАГО ПИСАНІЯ, НАРЕЧЕННА ЖЕНА ЛОТОВА»

Аналізуючи філософські трактати Григорія Сковороди «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сиръчь Икона Алквіадская» та «Книжечка о чтеніи священнаго писанія, нареченна Жена Лотова», авторка статті намагається інтегрувати тексти в ширшу парадигму української літератури й доводить, що особливості їхньої жанрової структури зумовлені філософськими та естетичними поглядами автора.

Ключові слова: бароко, Григорій Сковорода, жанр, жанрова структура, притча, проповідь, послання, філософія.

Сформоване в період складних світоглядних, культурних та соціальних зрушень, барокове мистецтво вирізняється всеосяжним еkleктизмом: симбіозом світської і клерикальної традиції, єдністю художніх, релігійних і філософсько-етичних вимірів творчості, взаємодією літературних напрямів і стилів. Зауважуючи збереження мистецтвом XVI–кінця XVIII ст. досягнень Ренесансу, Дмитро Чижевський стверджує, що для доби Бароко характерним є повернення до середньовічного змісту та форми, теоцентризму й тяжіння до ускладненості [16, с. 249]. На відміну від Ренесансу, Бароко не протиставляє мистецтво і життя, а зводить їх у єдиному творчому акті. Осмислення світу знаходить своє відображення у внутрішній улаштованості твору, що сприяє становленню жанру як доміантної категорії поетики. Зосереджено вивчаючи численні поетики та риторики, поєднуючи й трансформуючи традиційні жанри, барокові письменники створюють нові літературні форми.

Попри значну кількість досліджень, присвячених особливостям барокової поетики, жанрова система ранньомодерної літератури не піддається абсолютній уніфікації та класифікації, оскільки для багатьох текстів цієї доби властива жанрова нечіткість. Згідно з твердженням Дмитра Лихачова, саме ця ознака є характерною рисою визначних текстів світової культури [8, с. 33–34], зокрема Біблії – найважливішої для барокового світу книги, яка містить у собі «зародки» майже всіх існуючих сьогодні жанрів.

У зв'язку з цим хотілося б зосередитися на особливостях жанрової структури філософсько-богословських трактатів «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сиръчь Икона Алквіадская» і «Книжечка о чтеніи священнаго писанія, нареченна Жена Лотова» філософа, музиканта й письменника Григорія Сковороди. Наразі серед дослідників філософії та творчості Григорія Сковороди не існує конкретного й усталеного визначення жанру цих текстів. Так, архієпископ Ігор Ісіченко визначає жанр текстів «Silenus Alcibiadis» і «Жена Лотова» як філософсько-богословські трактати [6, с. 339], а Дмитро Чижевський називає згадані твори морально-богословськими трактатами [16, с. 308–309]. Водночас усталеною серед дослідників є думка про те, що в жанровій системі творів Сковороди ці два філософські тексти відіграють другорядну роль. Приміром, Леонід Ушкалов, розглядаючи діалог як окремий жанр, зазначає, що «з-посеред різноманітних жанрових структур, які моделювали філософські тексти Сковороди (трактат, байка, притча, епістола), особливе місце посідає діалог» [14, с. 93], натомість трактати «Silenus Alcibiadis» і «Жена Лотова», за визначенням дослідника, – традиційні, монологічні, «систематизаторські трактати». Досліджуючи творчість і життя Григорія Сковороди, Валерій Шевчук пояснює звернення до цього монологічного різновиду трактату збігом життєвих обставин – відсутністю можливості зустрічатися з друзями, які складали коло його діалогічних співрозмовників у творах [18, с. 287].

Розглядаючи жанр як вияв авторської настанови [19, с. 147], як спосіб формування та

організації тексту, а також беручи до уваги той факт, що обидва трактати філософ писав протягом багатьох років, у цій статті плануємо довести, що жанрова структура та форма обох текстів є не випадковістю, а філософсько-естетичною настановою автора.

За своєю природою трактат – це дидактичний жанр, що містить обговорення певної проблеми у формі міркування (часто полемічного). Оскільки єдиною домінантою цього жанру є виклад принципового підходу до предмета, у літературознавстві немає про нього чітких уявлень, а під цим поняттям розуміють як памфлети та дипломатичні договори, так і невеликі твори.

На відміну від Спінози, який термін «трактат» виносить у назву одного зі своїх творів («Tractatus Theologico-Politicus», 1677), Сковорода уникає такої жанрової визначеності. «Книжечка» – ось єдине загальне та спільне для обох текстів поняття, використане автором у їхніх назвах.

У контексті барокової культури книга є одним із центральних світоглядних понять, адже увесь світ сприймається як трансформація Слова Божого: істина, явлена в Біблії (грец. *τά βιβλία*, *βιβλία*, «Біблія», тобто «збірка книг»), відображалася в навколишньому світі, у природі і, безперечно, в самій людині. Поза тим, історія літератури знає чимало текстів, визначених авторами як «книжечка». Саме так називає свою поему «Worek Judaszów to jest złe nabycie majątności» (1600) Себастьян Кленович. Автором «Книжечки про спокій душі», переклад якої здійснив у 1790 р. Сковорода, був Плутарх. «Книжкою» називає своє послання один з перших барокових полемістів Іван Вишенський. Звісно, така аналогія не дає ґрунтовних підстав для порівнювання «книжечки» Сковороди з названими текстами, але спонукає до певних висновків. Зокрема, про зв'язок творів українського філософа з книгами Біблії та бароковими посланнями.

Цікавим є твердження архієпископа Ігоря Ісиченка про те, що «Книжечка о чтеніи священнаго писанія, нареченна Жена Лотова» має жанрову форму послання до Михайла Ковалинського [6, с. 342]. Як і Вишенський, який «от святой Афонской горы рукою власною писал» своє послання, аби врятувати «образом Лота, избѣгша из Содомы во Сигор» від «лжи», Григорій Сковорода «во Время непрестанных Осѣнных Дощей, прогоняя Скуку, написал <...> сію Книжицу в Монастырѣ Сѣннянском» для свого улюбленого друга Михайла Ковалинського, аби він пам'ятав про Лота («В память вѣчнуу будет Лот. Он тебѣ отец и жених. Купидон и ветхій деньми») [13, с. 779].

Водночас елементи жанру послання можна знайти і в трактаті «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская». Так, обидва тексти мають повчальний характер і починаються зверненням до адресата: «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская» «поднесена в день пасхи Высокомилостивому государю Степану Ивановичу, господину полковнику его высокородію Тевяшеву», а «Книжечка о чтеніи священнаго писанія, нареченна Жена Лотова» адресована учневі і другові Сковороди Михайлу Ковалинському.

Жанр послання, започаткований мислителями античності («Epistula ad Pisones» Горация та «Epistulae ex Ponto» Овідія), в українській літературі представлений доволі широко. Передовсім, це твори, написані в XI–XII ст., – послання митрополита Феодосія Печерського (XI ст.), «Послання до смоленського пресвітера Фоми» Климента Смолятича (XII ст.) тощо. Посланням традиційно називають створені в XI ст. «Слово про закон і благодать» Іларіона Київського («Не до невігласів бо пишемо, а до таких, що досхочу наситилися солодощами книжними; не до ворогів Божих чужовірних, а тільки до синів його; не до сторонніх, а до таких, що приймуть у спадок небесне царство»), а також адресоване дітям «Повчання» Володимира Мономаха («...дітям моїм у доброчесності домоглись успіхів бажаючи, се пишу поучення вам, улюблені...»). Новий розквіт жанру послання відбувається в XVI ст., у річищі полемічної літератури. Утім, безперечно, найяскравіше цей жанр представлений у творах Івана Вишенського.

Цікавими щодо творчості Івана Вишенського видаються спостереження Григорія Грабовича [5, с. 48] і Валерія Шевчука [17, с. 7], відповідно до яких у всіх своїх творах український полеміст свідомо наслідує стиль апостола Павла.

Апостол Павло – один із перших найвизначніших авторів послань до християн – був місіонером, який впорядкував християнське вчення, зв'язав його з офіційною ідеологією влади та з ідеєю універсалізації християнства. Як не дивно, але саме апостол Павло першим використав принцип типології, покладений в основу екзегетики Григорія Сковороди.

Як і обом філософсько-богословським текстам Сковороди, посланням апостола Павла характерні розлогі передмови, які, за визначенням Людмили Мончевої, з короткої форми вітання перетворюються на своєрідну репрезентацію автора, в якій він обґрунтовує свою місію проповідника і говорить про основну мету свого твору [11, с. 190–191]. Також

помітно розширюється і підсумовуюча частина послання, яка завершується врочистим благословенням і прославленням Бога: «Єдиному мудрому Богові, через Ісуса Христа, слава навіки! Амінь» (Рим. 16:27). Певна річ, що й усі згадані послання (Іларіона Київського, Володимира Мономаха) завершуються молитвою, зокрема словом «Амінь» (у Вишенського) або сентенціями (у Григорія Сковороди: «Конец! И святому богу слава!» в «Ізраїльському Змії» та «Конец. И богу слава» у «Жені Лотовій»).

Однак, на відміну від «Книжки» Івана Вишенського, написаної «в напоминание всѣх православних христиан», знаковим для аналізованих трактатів Сковороди є те, що, передусім, ці тексти виконували роль дружнього листа. Це підтверджує той факт, що обидва тексти не були призначені для друку: вперше трактати було повністю надруковано лише у 1912 р. у Санкт-Петербурзькому виданні творів Сковороди. На рівні самого ж тексту імперсоналізована, емоційно не забарвлена мова викладу трактату «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская» засвідчує орієнтованість на широку аудиторію. Як і в епістолах та посланнях, наявність формального адресата (коринтяни, римляни і євреї в апостола Павла, діти у Володимира Мономаха тощо) є радше літературним прийомом, за допомогою якого процес передачі знання набуває таємничого, інтимного характеру, адже процес пізнання Істини та Бога є спрямованим у внутрішній світ людини. Ця інтимність досягає свого апогею в адресованому Михайлу Ковалинському трактаті «Жена Лотова». Текст насичений звертаннями, вигуками та риторичними запитаннями до «амурника», а мова твору виразно емоційна, що прекрасно ілюструє цей розлогий пасаж: «Что же далѣе? То, что Библіа есть Книга и ГЛАГОЛ, завѣщанный от Бога. Ба! Да сѣ, ты мнѣ говориш, и бабушка знает. Так ли? Так точно. Знает сѣ всякая дура. Так теперь от уст твоих же сужду тебе. Для чего ты не сидиш дома, когда сей день не твой работный есть, но суббота господеви и богу твоему? На что ты из твоего гнуснаго домишка дрянй и рухлядь таскаеш в субботы, в покои, в чертоги, в Горницы и Обители Божія? Зачем суешся с твоею Бѣдностью и смрадом во Град Вышняго? Забыл ты то, что и бабы знают? Не пришло на память, что Библіа есть храм Вѣчнаго Славы, а не плотскія твоя дрянй?» [13, с. 794].

Разом з тим важливим аспектом трактатів Григорія Сковороди є настанова на активне сприйняття тексту. Автор спонукає читачів до дії, до морального та етичного вдосконалення

й пошуків Божої Істини. На відміну від Вишенського, який бачить себе вчителем, духовним провідником і пророком, Григорій Сковорода не ідентифікує себе з транслятором готової та беззаперечної істини. Натомість він називає себе студентом, позаяк Істина абсолютного порядку існує в його свідомості не як даність, а як прагнення до неї. Звідси можемо зробити висновок про те, що внутрішній діалогізм текстів «Silenus Alcibiadis» та «Жена Лотова» постає на перетині античної та християнської традицій і поєднує елементи сократичного та катехитичного діалогів.

З другого боку, аналіз жанрової структури переконує в тому, що синкретизм властивий обом текстам Сковороди і на інших рівнях. Так, перша частина трактату «Книжечка о чтении священнаго писания, нареченна Жена Лотова» містить діалог між автором та книжником. Водночас експресивність і бажання переконати слухача, повторення настанови «Поминайте жену Лотову!» (вперше використаної апостолом Лукою (Лк. 17:32)) наближують текст трактату до ораторської проповіді – живого Божого слова, зверненого до слухачів.

Вважається, що в основі жанру християнської проповіді лежить антична *diatriba* – жанр, створений філософами-кініками у III ст. до н. е., невелика за обсягом проповідь на популярну морально-етичну тему, подеколи у формі дискусії з уявним опонентом. Проте першим і найдавнішим видом проповіді слід вважати «*пояснювальну бесіду*» (Аверкий), що виникла в юдаїзмі в період Другого храму (VI ст. до н. е.) зі звичаю публічно читати Тору на івриті й пояснювати її зміст розмовною мовою. У християнстві така бесіда в перші чотири століття була панівним родом церковних повчань і мала назву *гомлія* (грец. *ὁμιλία* – «суспільство, спілкування, бесіда», від *ὁμός* – «рівний, подібний» і *ἴλη* – «група, невеличке товариство»). Ключова відмінність «пояснювальної бесіди» і гомілії полягає в тому, що за юдейською традицією екзегет-тлумач зосереджує свою увагу на тексті Писання і намагається всебічно його дослідити, а автор гомілії не ставить за мету повністю пояснити фрагмент зі Святого Письма, натомість намагається вилучити з нього лише корисні настанови й повчання. В аналізованих текстах Григорія Сковороди юдейська та християнська традиції поєднуються, позаяк реалізація потреб читачів, на думку українського мислителя, зводиться до *правильного* розуміння Біблії та світу.

У XVII ст. проповідь як жанр ораторської прози переростає межі церковної літератури та гомілетики і набуває загальнонародної культурної та

політичної ваги [7, с. 12]. В Україні в цей час виходить низка збірників проповідей, а саме: «Євангеліє учительне» (1619) Кирила Транквіліона Ставровецького, «Меч духовний» (1666) та «Труби словес проповідних» (1674) Лазаря Барановича, «Огородок Марії Богородиці» (1676) і «Вінець Христов» (1688) Антонія Радивиловського та «Ключ розуміння» (1659) Іоанікія Галятівського тощо.

Під впливом риторики барокова проповідь перетворюється на жанр з чіткою структурою, композицією та змістом, із встановленими правилами викладу, особливою манерою проголошення і навіть визначеними мімікою й позою проповідника. У дискурсі українського бароко з'являється перший трактат з гомілетики «Наука, альбо Спосіб зложення казання» (1659) Іоанікія Галятівського, згідно з яким обов'язковою ознакою проповіді є троїста структура тексту (ексордин, нарація та конклюдія), достеменно відтворена Сковородою в трактатах «Silenus Alcibiadis» та «Жена Лотова».

Як і проповіді з учительних Євангелій та проповіді, що виголошувалися бароковими богословами, філософсько-богословські трактати Григорія Сковороди підпорядковуються християнському святу Пасхи. Так, трактат «Silenus Alcibiadis» був «поднесений в день Пасхи», а в тексті трактату «Жена Лотова» Пасха стає одним із провідних мотивів. Згідно з гомілетичними правилами, у вступних частинах філософсько-богословських текстів «Silenus Alcibiadis» та «Жена Лотова» автор підводить читача до головного предмета нарації, «до самої річі», «которую має повідати, і ознаймує людем пропозицію свою, постановленне умислу свого, що постановив і умислив на казанню мовити і показати, о чім хочет казанне міти, і просить Бога альбо Пречистую Діву о помоч і людей о слуханне» [4, с. 108].

Найважливішими вимогами до проповіді, які висуває в трактаті «Наука, альбо Спосіб зложення казання» Іоанікія Галятівський, стають єдність предмета, думки, чи теми, повнота і співмірність частин та художність викладу. Як уже зазначалося, темою обох трактатів є пізнання та розуміння світу і Біблії, про що автор згадує в повній назві одного трактату – «Книжечка о чтеніи священнаго писанія, нареченна Жена Лотова», та зазначає в ексордині іншого: «Я в сей Книжечкѣ представляю Опыты, коим образом входит можно в точный сих Книг разум» [13, с. 733].

Головна тема розкривається в кожній частині тексту, розгортаючись нескінченною кількістю значень, повторюється в кожному фрагменті

тексту і доповнюється постійно оновлюваними другорядними темами, реалізуючи бароковий принцип «відображення»: «твір виглядає як ціле, усі частини якого вбирають у себе, поглинають інші і, водночас, здатні розпастися і знову повторити себе» [12, с. 79]. За аналогічним законом функціонує текст Святого Письма («Вся Библия есть Узел и узлов цепь. Вся в одном узлѣ и в тмах тем узлов...» [13, с. 604]), і саме цей принцип конструювання реалізує у власних текстах Григорій Сковорода. Так, майже кожен фрагмент філософсько-богословського трактату повторює композицію слова, або послання. Найбільш знаковим тут є розділ «Жени Лотової» під назвою «Примѣта 5-я “О чтеніи в мѣру”», у якому повністю реалізуються всі особливості проповіді. Кожен фрагмент тексту так чи інакше є відображенням цілого тексту, але набуває справжнього змісту лише в єдності з іншими частинами. Таким чином, зрозуміти Ціле можна лише в контексті, і лише розуміючи Ціле, можна зрозуміти сенс кожної частини.

Попри все сказане, структуруючи філософсько-богословські трактати відповідно до запропонованої в гомілетичному трактаті схеми, метою своїх текстів Григорій Сковорода вбачає не напучування вірян, спрямованість на сучасність і публіцистичність, а тлумачення Біблії та захист віри від єресі й забобонів, що дає змогу знову ж таки говорити про зв'язок з посланнями апостола Павла і керигмою.

Керигма (з грец. κήρυγμα – оголошення, проголошення, заклик, проповідь) – термін новозавітної герменевтики, етимологія якого сходиться до дієслова κηρύσσω (κηρύττω), що означає «бути вісником, сповіщати, публічно пропагувати, вчити чогось важливого». Від початків існування церква звіщала воскреслого Христа (керигма) і навчала віри (катехиза) (Діян. 2, 14–41). Але якщо катехиза висвітлює християнське розуміння особистого та суспільного життя вірян, то керигма («благовіщення») є викладом істин віри, що здійснюється через харизматичних оповісників Слова, пророків та апостолів, устами яких промовляє Істина та Мудрість. Згідно з апостолом Павлом, саме така проповідь є «об'явленням таємниці, що від вічних часів була замовчана, а тепер виявлена» (Рим. 16:25–27).

Керигма, визначена Норттропом Фраєм як четверта форма експресії [15, с. 60–63], – це основний зміст діалогу між Богом і людиною, сутність християнства, що має вічну цінність і не залежить від способів і засобів її вираження. Звичайне людське слово не може породити віри, але проповідь *kerigma* має особливу силу, яка

здатна перетворити душу. І саме на таке перетворення, повчаючи своїх учнів, спрямовує свої твори Григорій Сковорода.

Задля більшої переконливості у філософсько-богословських трактатах, як і радить автор тексту «Наука, альбо Спосіб зложення казання», Сковорода використовує приклади: барокові символи, фігури, інтертекст (цитати та алюзії) Біблії, Горация, Епікура, Платона, Сенеки, Піфагора («В сем-то разумѣ учил своих Друзей Епикур, что жизнь зависит от сладости и что веселіе Сердца есть то Жизнь Человѣку. Горатіус то же, что Епикур, мыслит: Nec dulcia differ in annum... сирѣчь: “Сладости не отлагай на год”. А что он чрез сладость разумѣет веселіе сердца, видно из послѣдующих: Ut quocunque loco fueris, vixisse libenter te dicas, сирѣчь: “Дабы ты мог сказать о себѣ, что для тебе вездѣ жилось куражно”» [13, с. 729]). Роль прикладів у творах філософа виконують також вставні тексти, зокрема притча, до жанру якої автор трактату «Ізраїльський змії» звертається в розділі, що має назву «Предверіе, или крильцо».

Традиційно притчова фабула слугувала для підтвердження наперед заданої світоглядної чи моральної тези внаслідок параболічно-притчового узагальнення дійсності [2, с. 86–87], що дає змогу порівнювати її з діалогами Платона, в основу жанру яких покладено той же принцип виведення істинного. Олександр Потебня вважав притчу різновидом байки, яка також є різновидом ліро-епічного жанру. Цієї ж думки дотримувався і Сковорода, що підтверджує його передмова до збірника «Басни Харьковскія»: «не призирай Баснословія. Басня и Притча есть то же... Изобразить, приточить, уподобить значить То же» [13, с. 154–155]. Саме притча, як стверджує Тетяна Бовсунівська, часто виконує функцію включеного жанру, є частиною метажанрового утворення, була й залишається важливою складовою проповіді [3, с. 48].

Принцип, за яким функціонує притча, і причина, з якої цей жанр обрав для себе Ісус, проартикульовані в Євангелії від Матвія: «І учні Його приступили й сказали до Нього: Чому притчами Ти промовляєш до них? А Він відповів і промовив: Тому, що вам дано пізнати таємниці Царства Небесного, їм же не дано. Бо хто має, то дасться йому та додасться, хто ж не має, забереться від нього й те, що він має. Я тому говорю до них притчами, що вони, дивлячись, не бачать, і слухаючи, не чують, і не розуміють. І над ними збувається пророцтво Ісаї, яке промовляє: Почуєте слухом, і не зрозумієте, дивитися будете оком, і не побачите...» (Мт. 13:10–14).

Завдяки компактній структурно-логічній будові та тенденції до економії образно-стильових засобів, наголошує Ірина Бетко, «біблійна притча виступала потужним мистецьким засобом розкриття, пояснення і пізнання чільних аспектів юдейського, а згодом християнського віровчень» [2, с. 86–87].

Звернення Сковороди до притчі також не є випадковим, адже в основу цього жанру покладено параболу, а з грецької *παραβολή* – це «порівняння, зіставлення, подоба, наближення». Саме цей жанр максимально відображає принципи, якими керується Сковорода – «приточить, сподобить» (Павло Попов), – у своїй ексегетиці, тобто у своєму зверненні «до Бога, або до вічності».

У тексті Сковороди притча, як і байка, є прикладом «поняття, вираженого в образі», «метафори у наративній формі» (Ольга Фрейденберг), або ж прозорі метафори – фундаментального способу мислення в Біблії за Норттропом Фраєм. Отож, якщо в текстах барокових богословів притча виконувала роль ілюстрації, тобто прикладу, що допомагав зрозуміти головну думку (тему) проповіді, то в тексті Сковороди вона є безпосереднім втіленням цієї думки.

Символічно в жанрі притчі реалізуються важливі філософські ідеї Сковороди. По-перше, це вчення про «дві натури», адже в притчах важливою є не сама подія (видиме), а її незмінна суть (невидиме), яка забезпечує мобільність тексту в часі і просторі. А по-друге, спільна і для притчі, і для філософії Сковороди ідея антиномії, зведення двох суперечливих та несумісних понять початку і кінця (найповніше реалізована в діалозі «Кольцо»).

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що, як і Книга Приповістей Соломонових та євангельські послання, філософсько-богословські трактати Григорія Сковороди «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская» і «Книжечка о чтении священнаго писания, нареченна Жена Лотова» вирізняються складною конфігурацією художньої форми, для якої характерним є жанровий синкретизм.

Поєднуючи різні жанри, бароковий філософ ставить за мету розкриття певної Істини: про світ, про людину і про Бога. У кожному жанрі автором обирається домінанта, що реалізується в текстах філософсько-богословських трактатів на формальному та змістовому рівнях. При цьому саме жанр як втілення форми й матерії, як «тварь», стає полем «слѣдов Божіих», у яких «таится и является, лежит и востает пресвѣтлая Истина» [13, с. 732]. Текст постає як

гармонійне Ціле, усі елементи якого взаємодіють як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях. Структурно він уподібнюється знанню, що лежить в його основі, інтегрує в себе

складну й загадкову світобудову. Отож значущим стає абсолютно кожен елемент цього тексту, який потрібно «розкусити та розжувати» для того, аби зрозуміти.

Список літератури

1. Агранович С. Гармония – цель – гармония : Художественное сознание в зеркале притчи / С. З. Агранович, И. В. Саморукова. – М. : Логос, 1997. – 134 с.
2. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.02 / Бетко Ірина Павлівна ; АН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1992. – 211 с.
3. Бовсунівська Т. Основи теорії літературних жанрів : [монографія] / Бовсунівська Тетяна Володимирівна. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2008. – 519 с.
4. Галятовський Іоанікій. Наука, альбо Спосіб зложення казанія / Іоанікій Галятовський // Українська література ХVІІ ст. : Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [упоряд. приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня ; ред. тому О. В. Мишанич]. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 108–133.
5. Грабович Г. Авторство й авторитет у Івана Вишенського: діалектика відсутності / Г. Грабович // Слово і час. – 1990. – № 6. – С. 45–53.
6. Ісіченко Ігор, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко ХVІІ–ХVІІІ ст. : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / архієпископ Ігор Ісіченко ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Львів ; Київ ; Харків : Святогорець, 2011. – 566 с.
7. Кречотень В. І. Оповідання Антонія Радивилівського: з історії української новелістики ХІІ ст. / В. І. Кречотень. – К. : Наук. думка, 1983. – 407 с.
8. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы / Д. Лихачев. – СПб. : Художественная литература, 1971. – 413 с.
9. Лихачев Д. Древнеславянские литературы как система : докл. сов. делегации / Д. Лихачев // Славянские литературы : VI Междунар. съезд славистов. Прага, август 1968 г. – М. : Наука, 1968. – С. 5–48.
10. Михайлов А. Поэтика барокко: завершение риторической эпохи / А. В. Михайлов // Языки культуры / [ред. В. И. Бахмин, Я. М. Бергер, Е. Ю. Гениева и др.]. – М. : Языки русской культуры, 1997. – С. 112–175.
11. Мончева Л. Апостолическое письмо в становлении художественно-эстетической традиции средневековой литературы / Л. Мончева // ТОДРЛ. – 1989. – Т. 42. – С. 188–199.
12. Софронова Л. Принцип отражения в поэтике барокко / Л. А. Софронова // Барокко в славянских культурах. – М. : Наука, 1982. – С. 78–86.
13. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Г. С. Сковорода ; за ред. Леоніда Ушкалова. – Харків–Едмонтон–Торонто : Майдан : Вид-во Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
14. Ушкалов Л. Нариси з філософії Григорія Сковороди / Л. Ушкалов, О. Марченко. – Харків : Основа, 1993. – 150 с.
15. Фрай Н. Великий код: Біблія і література / Н. Г. Фрай ; пер. з англ.: І. М. Старовойт. – Львів : Літопис, 2010. – 360 с.
16. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму / Д. С. Чижевський. – Тернопіль : Презент : Феміна, 1994. – 480 с.
17. Шевчук В. Іван Вишенський та його послання : [вступна стаття] / В. Шевчук // Вишенський Іван. Твори / Іван Вишенський. – К. : Дніпро, 1986. – С. 3–18.
18. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний сфінкс : Григорій Сковорода сучасними очима : розмисли / В. Шевчук. – К. : Пульсари, 2008. – 525 с.
19. Culler J. Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature / J. Culler. – Ithaca, NY : Cornell University Press, 1975. – 301 p.

E. Kyivska

THE GENRE STRUCTURE OF HRYHORIY SKOVORODA'S PHILOSOPHICAL TREATISES: «КНИЖЕЧКА, НАЗЫВАЕМАЯ SILENUS ALCIBIADIS, СИРЪЧЬ ИКОНА АЛКІВІАДСКАЯ» AND «КНИЖЕЧКА О ЧТЕНИИ СВЯЩЕННАГО ПИСАНИЯ, НАРЕЧЕННА ЖЕНА ЛОТОВА»

The article is dedicated to the analysis of the genre structure of Hryhoriy Skovoroda's philosophical treatises «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сиръчь Икона Алквіадская» and «Книжечка о чтении священнаго писания, нареченна Жена Лотова». The author tries to integrate these texts into the broader paradigm of Ukrainian Baroque literature. In addition, she demonstrates that features of the genre structure of Hryhoriy Skovoroda's treatises is determined by philosophical and aesthetic views of the author.

Keywords: Baroque, Hryhoriy Skovoroda, genre, genre structure, parable, homily, epistle.

Матеріал надійшов 16.10.2015